

הבחירה המעמדית – לבנות את השמאל מחדש

:: דני גוטוויין ואלעד הן

התפצלותה של סיעת העבודה בעת הצבעת האמון בממשלתו הנכנסת של בנימין נתניהו היא עוד גילוי של פילוג מתעצם, המעצב את דמותה של מפלגת העבודה בשנים האחרונות. עתה, כשברור שאפילו מראית עין של ישיבות סיעה אינה אפשרית עוד, הולך ונפרם גם מסך האחדות המוסדי שכיסה על פילוגה למעשה של העבודה.

מפלתה של העבודה בבחירות 2009 בהמשך לדעיכתה בעשור האחרון האיצה את תהליך התפלגותה. קריסה זו היא קודם כל עובדה פוליטית: הולך ומתחוויר שהעבודה אינה יכולה לממש את מדיניותה המוצהרת, שבמרכזה חלוקת ארץ-ישראל המערבית לשתי מדינות לאום, יהודית ופלסטינית, וכינון מדינת רווחה רחבה בישראל. ככל שכוחה של העבודה – כמו גם כוחו של השמאל בכלל – מתדלדל, כן היא מאבדת את יכולתה לקדם מדיניות זו, מן הקואליציה והאופוזיציה כאחד.

תוצאות הבחירות האחרונות רק הבליטו את חומרת מצבה של מפלגת העבודה ההולכת ומאבדת את אחיזתה בחברה הישראלית: כמפלגה הרביעית בגודלה, העבודה שוב אינה חלופה שלטונית; היא גם לא השותפה הבכירה בקואליציה, תפקיד שעבר לידי 'ישראל ביתנו'. אפילו את האפשרות לתפקיד מפלגת האופוזיציה הראשית נטלה ממנה 'קדימה'.

הירידה המתמשכת בכוחה של העבודה משתקפת גם בדרכי פעולתה: את מקום עיצוב המדיניות הלאומית והשיקול הממלכתי שאפיינו את דרכה בעבר, תפסה בהדרגה הדאגה לאינטרסים מגזריים של קבוצות מקרב מצביעיה, למרות, ואולי בגלל, שכבר אינה המייצגת היחידה שלהן. האחיזה בשלטון נעשתה אמצעי להבטחת נאמנותן של קבוצות האינטרס האלה, אל מול הפיתוי של מפלגות אחרות, אלא שגם יעילותו של אמצעי זה הולכת ופוחתת. זוהי המציאות החברתית וזהו ההגיון הפוליטי ביסוד עיקרון

'ההשפעה מבפנים', שמהווה צידוק – ולמעשה תירוץ – להעמדת השותפות בממשלה מעל כל שיקול רעיוני, פוליטי או מדיני אחר.

שחיקת כוחה של העבודה וחוסר יכולתה לממש את מדיניותה המוצהרת הובילה בהדרגה לנטישת המדיניות המוצהרת ולאימוץ בפועל של מדיניות מנוגדת. כך, ויתרה העבודה על מאבק במשטר ההפרטה והסתגלה להנחותיו. שרידי מחויבותה למדינת הרווחה מצאו ביטוי במחאה כנגד עוולותיו של משטר ההפרטה ובניסיון להתמודד עימן במסגרת חוקי המשחק שלו. הסתגלות זו הפכה את 'הסוציאלי-דמוקרטיה' מבית מדרשה של העבודה לתביעה לניאוי ליברליזם 'רגיש'. בדומה, אימצה העבודה את תפיסת 'הווילה בג'ונגל' של ברק, ולפיה באין כל סיכוי להגיע להסדר עם הפלסטינים בטווח הקרוב, הדרך היחידה הפתוחה בפני ישראל היא התנהלות בתוך הסכסוך, תוך

כשברור שאפילו מראית עין של ישיבות סיעה אינה אפשרית עוד, הולך ונפרם גם מסך האחדות המוסדי שכיסה על פילוגה למעשה של העבודה.

ו'המבוססים' - היינו מי שנהנים משיירי הסדרי הביטחון הכלכלי והחברתי של מדינת הרווחה שפורקה - המהווים את גרעין התמיכה ההיסטורי של העבודה; פרץ, לעומת זאת, חותר להפוך אותה לכתובת למעמדות 'המנושלים' ו'הנשחקים' - היינו למתקשים לרכוש את שירותי הרווחה שבעקבות הפרטתם הפכו מזכויות לסחורות, הרואים בגיבוש כח פוליטי תחליף להעדר הכוח הכלכלי. ברק ממתג את עצמו כסוציאליסט-דמוקרט רק כדי לעקר את המושג ולטעון אותו בתוכן ניאור-ליברלי: הוא תומך בהמשך הפרטה השוחקת את מעמדות הביניים והמעמדות הנמוכים, לאלה הוא מציע, כתחליף למדינת רווחה, את 'המקררים הפתוחים' של תומכיו 'המסודרים'. פרץ הפך את הסוציאליסט-דמוקרט לכווח פוליטי המעצים את קורבנות משטר הפרטה באמצעות מאבק למען מדינת הרווחה. בהנהגת ברק מפלגת העבודה פועלת כקבלן להגנה על האינטרסים של 'המסודרים' במסגרת הסדר המופרט; מנגד, הצעתו של פרץ לארגן את 'המנושלים' למאבק במשטר הפרטה כבסיס להפיכת העבודה למפלגה סוציאליסט-דמוקרטית, נתפסת בידי 'המסודרים' כאיום על היתרונות שהם רכשו במסגרתו. ככל שמשטר הפרטה הופך את 'המסודרים' לשריד מתנוון של עידן מדינת הרווחה שחלף וכך מחליש את כוחם הפוליטי, כן מתעצמת נואשותם - שהיא הבסיס לכוחו של ברק - ונכונותם להצטרף לכל ממשלה, כדי להבטיח את האינטרסים שלהם ההופכים בהדרגה ממגוריים לכיתתיים; מנגד ככל שמשטר הפרטה מגדיל את מספר קורבנותיו הוא הופך את 'המנושלים' לבסיס לבניית כוח פוליטי, שפרץ חותר להטות מן הימין לשמאל.

זכייתו של פרץ בראשות העבודה ב-2005, והצלחתו לסחוף לשורות העבודה בבחירות 2006 בין שבעה לתשעה מנדרטים של 'המנושלים', מהלך שפיצה על מעבר 'המסודרים' מן העבודה לקדימה, הוכיחו את היתכנותה של מדיניות שינוי המגמה המעמדית של העבודה. נצחוננו של ברק בבחירות לראשות העבודה שנערכו ב-2007, סימן את נחישותם של 'המסודרים' להחזיר לידיהם את השליטה במפלגה ולסכל את שינוי הכיוון המעמדי. ואולם, הכישלון בבחירות הכלליות ב-2009 לימד כי המעמדות 'המסודרים' שוב אינם מהווים משענת פוליטית העשויה להבטיח לעבודה כח פוליטי למימוש רעיונותיה: לא רק שהם הולכים ומצטמקים אלא שחלקים הולכים וגדלים מהם רואים בקדימה

נטישת היומרה לפיתרון. השינוי הלא מוצהר במדיניות המפלגה משקף לא רק את ההסתגלות הרעיונית לעמדות הימין גם בתחום מדיניות השלום והביטחון, אלא הוא מבטא בעיקר את חוסר היכולת של העבודה ושל השמאל להעביר בכנסת כל הצעת פיתרון אחרת.

מקובל לתלות את שינוי מדיניותה של העבודה בהסתגלות לעמדותיו של העומד בראשה - ברק. עמדותיו, המשלבות ניאור-ליברליזם כלכלי עם תפיסת הסכסוך כמצב של קבע בתחום המדיני, הפכו לעמדתה של העבודה כולה. אלא שהסבר זה מעורר את השאלה: מדוע בחרה העבודה להנהגתה במי שמחזיק בדעות הפוכות לעמדותיה הרשמיות? ויותר מכך - מדוע תמכו מרבית חברי ועידתה בהצטרפות לממשלתו של נתניהו, שעמדותיו בכל התחומים מנוגדות לאלו של העבודה, גם אם לא לאלו של העומד בראשה? התשובות לשאלות אלו מצויות בפילוג-למעשה שמתחולל בעבודה בשנים האחרונות והופך אותה לזירת מאבק בין שתי מפלגות הנבדלות זו מזו במצען ובמקורות התמיכה החברתיים שלהן.

המאבק המתמשך על הנהגת העבודה המתנהל בין אהוד ברק לעמיר פרץ משרטט בבירור את קווי המתאר של תהליך פילוגה של המפלגה. ברק פונה אל המעמדות 'המסודרים'

הירידה המתמשכת בכוחה של העבודה משתקפת גם בדרכי פעולתה: את מקום עיצוב המדיניות הלאומית והשיקול הממלכתי שאפיינו את דרכה בעבר, תפסה בהדרגה הדאגה לאינטרסים מגזריים של קבוצות מקרב מצביעיה

הכישלון בבחירות הכלליות ב-2009 לימד כי המעמדות 'המסודרים' שוב אינם מהווים משענת פוליטית העשויה להבטיח לעבודה כח פוליטי למימוש רעיונותיה

קצה הקרחון

בפסק דין מ-2.4.09 קיבל בית הדין לעבודה האזורי בירושלים את עדותה של מהגרת עבודה לפיה במשך עשר שנים היא הועסקה יום אחד בשבוע בבית משפחה וזאת בלי כל תמורה. היתמורה שהמשפחה היא זו שביקשה עבור העובדת את אשרת העבודה והשהייה שלה בישראל. בית המשפט קיבל במלואה את עדותה של העובדת, שסיפורה על ה'סידור' שהגו המעסיקים, וקבע כי האמינה כי סידור זה היה חוקי. בית הדין פסק לזכות העובדת שכר עבודה בגין שבע שנים, כמו גם פיצויי הלונת שכר מלאים בגין שנת עבודתה האחרונה, וכן שכר טרחת עורך-דין.

פסק הדין הוציא לאור תופעה אותה תיאר 'קו-לעובד' בעבר גם בפני בתי הדין לעבודה, אולם בתי הדין סירבו להאמין כי מדובר בתופעה קיימת, ממשית. גם בפסק דין זה הביע בית הדין פליאה מכך שהעובדת הסכימה לעבוד רק בתמורה לאשרה, ועל כי לא ידעה שבישראל נהוג לשלם על עבודה בכסף, ורק בכסף. אולם חרף תמיהה זו - הוא קיבל את גרסתה. הטלת ספק בתופעות חמורות כאלו, מתוך תחושה ש"זה לא ייתכן", היא מכשלה גדולה העומדת בפני העובדים החלשים ביותר. האמנם כה קשה להאמין שאשה מאחת ממדינות העולם השלישי, אשה נטולת השכלה, הזקוקה לעבודתה בישראל כדי לפרנס משפחה שלמה, לא תדע שעבור עבודתה היא זכאית לשכר? במקרים אחרים סירבו בתי המשפט להאמין. אנו מברכים על כך שתופעה זו מתועדת לראשונה בפסק דין. העובדת יוצגה ע"י עו"ד אורן יוגב וטופלה במסירות על-ידי המתנדבת מקו-לעובד, יעל רבן.

עו"ד מיכל תגר, 'קו לעובד' - הגנה על זכויות עובדים.

בדומה לעבודה גם מר"צ
 וחד"ש סיגלו את עצמן
 למשטר ההפרטה ולהנחותיו
 הניאו-ליברליות, כהשתקפות
 של קהלי הבוחרים אליהן הן
 פונות.

בניגוד לתמיכתה בעקרון 'מדינת כל אזרחיה' המושתת על הסתייגות מן 'המדינה' כמדינת לאום ומלווה בתביעה להחלשת מנגנוניה. כיוון זה הולם את המהלך של ההון להמרת מדינת הרווחה בארגוני המגזר השלישי.

כינונה של מפלגה סוציאל-דמוקרטית בעלת יכולת פניה לרוב ההולך וגדל של המעמדות 'הנשחקים' ו'המנושלים' בישראל הינו תנאי חיוני לקיום הדמוקרטיה, מדינת הרווחה וקידום פיתרון שתי מדינות הלאום. גורמי כשלונה של מפלגת העבודה ודעיכתו של השמאל מסמנים את קווי המתאר לגיבושו של כוח סוציאל-דמוקרטי: את הפניה אל המעמדות

כתובת פוליטית מבטיחה יותר מאשר העבודה. פשיטת רגל פוליטית זו העצימה את לחצם של 'המסודרים' שבעבודה למהר ולממש את שרידי הכוח הפוליטי ולהצטרף לממשלת נתניהו, מהלך שבפועל רק האיץ את ניוונום.

אסטרטגיית 'שרידת המסודרים' שמוביל ברק מאיצה את כליונה הפוליטי של העבודה, כשהצטרפות לממשלת נתניהו היא רק עוד אחת מעוויות גסיתתה. העדפתה של העבודה את המעמדות 'המסודרים' המתפוגגים והנחלשים עומדת בניגוד לשינויים החברתיים שמחולל משטר הפרטה הישראלי, המרחיב כל העת את מעגל 'המנושלים', ומגדיל את הפוטנציאל הפוליטי שלהם. פוטנציאל זה הולך ומתממש היום בימין, על גילוייו הפרוטו-פשיסטיים. החידולן הפוליטי שמכתיבה התכוונות מעמדית זו של העבודה מוצא, כאמור, ביטוי באימוץ עמדות הימין בתחומי הכלכלה והחברה כמו גם בתחומי הביטחון והשלום, תהליך שמכרסם עוד יותר במעמדה כחלופה שלטונית ואף ככתובת פוליטית.

מימוש מדיניותה הסוציאל-דמוקרטית של העבודה המחברת בין מדינת רווחה לחלוקת הארץ לשתי מדינות לאום, מותנה אפוא בשינוי התכוונותה המעמדית, ופנייה אל המעמד שהוא הכתובת הטבעית למסריה, המעמד 'המנושל'. מעמד זה הוא קורבנו הבולט של משטר ההפרטה ועל כן גם בעל האינטרס הברור ביותר בשינויו, ולו גם העוצמה הפוליטית לממשו. אלא ששינוי זה חוזר ונבלם על ידי 'המסודרים', באמצעות שליטתם במוסדות העבודה.

ההצטרפות לממשלת נתניהו חשפה את המאבק בין שתי המפלגות הנאבקות היום בתוך מפלגת העבודה, שחולשתה הציבה את שתיהן במצב של 'להיות או לחדול': המעמד של מפלגת אופוזיציה משנית היה מחסל את העבודה ככתובת ל'מסודרים', שהיו מעדיפים את קדימה; חברות בממשלה מוחקת את העבודה ככתובת ל'מנושלים' ומחזקת את בריתם עם הימין.

בדומה לעבודה גם מר"צ וחד"ש סיגלו את עצמן למשטר ההפרטה ולהנחותיו הניאו-ליברליות, כהשתקפות של קהלי הבוחרים אליהן הן פונות. מר"צ אמצה אמנם רטוריקה סוציאל-דמוקרטית, אך סירבה לראות במעמדות 'הנשחקים' ו'המנושלים' את קהל המטרה שלה, כפי שמלמד הרכבה של 'הרשימה החדשה' שאמור היה לסייע לה להתחרות בעבודה ובקדימה על ליבם של 'המסודרים'. בדומה, דבקותה של חד"ש בזכות השיבה' הפכה אותה לבלתי רלוונטית ברחוב היהודי, והצהרותיה בזכות מדינת הרווחה עומדות

'המבוססים' ו'המסודרים' עליו להמיר בפניה אל הציבור הגדל של המעמדות ה'נשחקים' וה'מנושלים'; במקום להתחרות על נאמנותם של מצביעי 'קדימה' עליו להתחרות על נאמנותם של מצביעי 'ישראל ביתנו', 'הליכוד' ו'ש"ס'; וכדי להציע להם חלופה הולמת עליו לפעול להלאמה מחודשת של השירותים החברתיים ושל ענפי התשתית.

שינוי ההתכוונות המעמדית של השמאל מחייב גם לפרוץ את המסגרות המפלגתיות הקיימות המשמשות לעיקורם של הכוחות בתוכן התובעים שינוי כזה ובולמות מהלכים לקידומו. צעד ראשון בכיוון זה צריך להיות הפיכת הפילוג'למעשה של מפלגת העבודה לפילוג רשמי שיהווה בסיס לבניית מפלגה סוציאל-דמוקרטית ישראלית.

דני גוטוויין הוא חבר
 יסו"ד ומלמד בחוג
 לתולדות ישראל
 באוניברסיטת חיפה
 אלעד הן הוא חבר
 יסו"ד וחבר קבוצות
 הבחירה של
 המחנות העולים

✉ eladhen@yesod.net
 dgutwein@univ.haifa.ac.il